

Az európai és a nemzeti identitás formálódó szerepe

Bevezetés

Az utóbbi években a nemzeti identitás mind a szakmai megközelítésben, mind pedig a politikai diskurzusokban előkelő helyet foglal el. Jelenkorunk társadalmi és politikai változásainak egyik meghatározó aspektusa a nemzeti identitások formálódása, átalakulása az Európai Unióban. Vajon joggal beszélhetünk-e európai identitásról egy olyan integráció kapcsán, amely eleinte csupán gazdasági szinten valósult meg? A szakirodalomban lassanként elfogadottá vált a „többszörös identitás”, majd ezt követően az európai identitás mint „másodlagos identitás” fogalma. Az általam készített és felhasznált primer kutatások eredményei szintén alátámasztják az európai azonosságtudat létezését. Emellett írásom igyekszik feltárni a nemzeti és az európai identitás kapcsolatát is.

Kulcsszavak: európai identitás, nemzeti identitás, másodlagos identitás, többszörös identitás

Szerződéses keretek

Az európai azonosságtudat minden korban foglalkoztatta az emberiséget – elég, ha csak a francia Montesquieu-re vagy Briand-ra, az osztrák Coudenhove-ra vagy az angol Churchillre gondolunk. Eleinte az integrációt politikai és kulturális szinten szándékozták megalapozni, az 1950-es években azonban az lett a kiindulópont, hogy a gazdasági unió létrehozása gyakorlatilag az egyetlen lehetőség arra, hogy elkezdődjék a hosszú menetelés a politikai unió megteremtése felé vezető úton. Robert Schuman híres prok-

¹ Molnár Alíz a Külgazdasági és Külügyminisztérium koordinációs referense (molnaraliz21@gmail.com). Szeretném megköszönni elsősorban dr. Nyusztay László tanár úr fáradhatatlan munkáját, akinek nagy szerepe volt abban, hogy ez az írás elkészüljön, továbbá Fónagy Ferenc kollégám kitartó segítségét és tanácsait, illetve a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának a támogatását, amelynek keretében volt lehetőségem megnyerni az EMMI Nemzeti Kiválósági Program ösztöndíját.

lamációja 1950-ben hangzott el, megnyitva az utat a gazdasági integráció felé. 1957-ben pedig aláírtak a római szerződéseket, amelyek létrehozták az Európai Gazdasági Közösséget és az Európai Atomenergia-közösséget.

A kor előrehaladtával azonban változtak, fejlődtek az Unióval kapcsolatos elgondolások, így a maastrichti szerződés létrehozásakor (1990–1991-ben) már törekedtek a politikai integrációra is: ebben a dokumentumban a valutaunió mellett a közös kül- és biztonságpolitika kialakítását is célul tűzték ki. A maastrichti szerződés megalkotta az Európai Uniót, egy új politikai entitást és ezzel együtt az európai (állam-)polgárság fogalmát is. A szerződés az európai identitás fontosságát főként a közös védelmi politika megszilárdításának céljából hangsúlyozta.

Az 1997-ben aláírt amszterdami szerződés 191. cikke az európaiságtudat kialakításában fontos elemként említi az európai szintű politikai pártokat. Az ezen szerződés által nem szabályozott kérdéseket a nizzai szerződés (2001) kívánta rendezni, amelynek célkitűzései között szerepelt a bővítésre való felkészülés mellett egy alkotmány kidolgozása az európai polgárok számára. Az „Egység a sokféleségben!” mondatáról elhíresült európai alkotmányszerződés azonban a ratifikációs folyamatok során megbukott; Franciaországban és Hollandiában népszavazást tartottak róla, és a szerződést elutasítók kerültek többségbe. A nizzai szerződést a 2007-ben aláírt lisszaboni szerződések követték, amelyek az Unió működésének jelenlegi jogi kereteit adják meg, és amelyek hangsúlyozzák a nemzeti identitások tiszteletben tartását a közös értékek megőrzése mellett.

Az intézményi fejlődés e rövid áttekintéséből láthatjuk, hogy eredetileg mi volt az európai integráció célja, és ezek az ambíciók hogyan változtak és hol tartanak napjainkban. Fontos kiemelni, hogy az Európai Uniónak egyaránt célja a nemzeti identitások megőrzése és az európai identitás megerősítése.

Az európai identitás az elmélettől a gyakorlatig

Az európai identitás fogalma a 2000-es évektől került előtérbe, elsősorban az Unióval foglalkozó tudományos munkák hatására. Az európai identitás nem egy termék, hanem hosszú szocializációs folyamat eredménye, amelynek során az egyének fokozatosan alkalmazkodnak az új értékekhez, trendekhez, és új lojalitások alakulnak ki bennük. Az 1950-es években még a társadalmi és politikai elit által irányított elképzelésnek számított, ma már azonban az európai társadalmak széles körét igyekszik megszólítani.

A többszörös identitás (*multiple identities*) koncepciója a komplex társadalmi, politikai és gazdasági folyamatok eredményeként jött lére. Számottevő kutatás igazolja az európai identitás létezését, legalábbis másodlagos identitásként, amely leginkább a fiatalok és a képzettek körében jellemző (Fligstein 2014). A többszörös identitás többféleképpen értelmezett fogalom: Salazarnál (1998): „Matrjoska-identitás”, Konradnál (1997): „többszintes ház”, Kollernél (2011): „identitásháló-modell”. Mindenki maga dönti el, melyik identitásnak ad nagyobb teret az életében. Az európai állampolgárok dinamikusan változó identitáshálójuk van, amelyhez különböző – nemzeti, helyi, regionális stb. – „csatolmányok” társulnak. Az identitást nagyban befolyásolja a változó élethelyzet, például külföldi tanulmányút, munka vagy utazás, de mindemellett sok apró tényező járul hozzá ahhoz, hogy melyik identitás kerül előtérbe (Koller 2016: 86–88).

Az európai identitást legegyszerűbben úgy definiálhatnánk, mint egy kollektív tudatot, amely képes azonosulni Európával, Európa értékeivel, sokszínűségével. Ez a posztnacionális identitás azonban nem választható el az „európai talajban gyökerező” nemzeti önazonosságtól (Göncz 2011: 79). Európa több, mint egy földrajzi meghatározás: értékészletet, kultúrát és bizonyos fokú sorsközösséget is szimbolizál. Az Unió létrehozott egy új politikai entitást, amely elengedhetetlen lépés volt az európai azonoságtudat kialakulása felé. Véleményem szerint az európai projekt egyik célja egy olyan európai identitás megteremtése, amellyel a társadalom széles köre azonosulni tud.

Az európai identitást azonban érdemes indirektív módon is vizsgálni: a hétköznapi gyakorlatok és tapasztalatok útján. Az európaiság valójában hatalmas szabadságot ad számunkra. Gondoljunk arra, hogy a személyigazolványunkkal gond nélkül utazhatunk Európában szinte bárhova, hogy már nincs határellenőrzés az uniós tagországok legtöbbszörében. Ha egy egészségügyi ellátásra jogosult magyar állampolgárnak külföldi utazása során orvosi segítségre van szüksége, és rendelkezik európai egészségbiztosítási kártyával, ingyenesen megkaphatja – nyilván megfelelő keretek között – a szükséges egészségügyi szolgáltatásokat. Az Erasmus-program támogatásával, amely szintén az Európai Unió „terméke”, diákok milliói jutnak külföldi tanulási lehetőséghez. A program előmozdítja a nyelvtanulást, a különböző nemzetek és kultúrák találkozását, és biztosítja az utazás lehetőségét. A településeinken, régióinkban végbement fejlesztések, programok jelentős része uniós tagságunk eredménye. Ha figyelembe vesszük a külföldi munkavállalást, a külföldi ingatlanok, termékek, szolgáltatások megvásárlásának lehetőségét, rá kell jönnünk, hogy az európaiság a mindennapi életünk, a hétköznapijaink része. Az uniós tagság adta lehetőségeket gyakran már természetesnek tekint-

jük, és nem is gondolunk arra, hogy valójában mindezek annak köszönhetőek, hogy az Európai Unió része vagyunk.

Az európai és a nemzeti azonosságtudat kapcsolata

A nemzeti határokon átnyúló európai identitást nevezhetjük „poszt-nacionális” identitásnak is. Sok kutató – köztük Micheal Bruter és Ronald Inglehart – egyetért abban, hogy a nemzeti, a regionális, a helyi kötődés erősíti az európai kötődést. Mindkettő a tömegkommunikáció és az oktatás révén terjed, ezért nem tekintik őket versengőnek.

Michael Bruter viszont azt találta, hogy az európai identitás és az integráció támogatottsága teljesen függetlenek egymástól. Thomas Risse egyenesen kimondja, hogy Európa jelenleg identitásválsággal küzd. Szerinte téves az a meghatározás, hogy az európai identitás gyengítené a nemzeti identitást. Az európai identitás kollektív, összetett, diverzifikált identitás: falu, város, régió, megye, nemzet. Számomra kicsit olyan, mint egy „hagyma” (vagy a korábban már említett Matrjoska-identitás kapcsán a Matrjoska-baba), egy összetett és egymásra épülő, több tényezős képződmény. A többféle identitások pedig harmonikusan elérhetnek egymás mellett, és kiegészítheti egyik a másikat. Ma már nem egyértelmű a válasz arra a kérdésre sem, ki európai. Európa határai elmosódtak, köszönhetően a keleti bővítésnek, a balkáni országok felvételének, Törökország elhúzódó tagjelöltstátuszának, továbbá a pillanatnyi gazdasági helyzet is befolyásolja a közös európai szolidaritás mértékét és határait. Thomas Risse szerint az európai azonosságtudat a nemzeti identitás részeként jelenik meg, de ő megkülönböztet zárt és nyitott európai és nemzeti kötődést. A zárt európai identitással rendelkezők nem támogatják az EU további bővítését, különösen Törökország felvételét, és a migrációs kockázat miatt ellenérzéseik vannak a fejlődő országok népességével szemben. A nyitott identitással rendelkezők viszont alapvetően támogatják az európai integráció további bővítését. A külföldi ismerősökkel, barátokkal rendelkezők esetében jellemzőbb a nyitottság, miközben az idősek és a nők körében előtérbe kerül az úgynevezett védő, zárt identitás.

Az európai identitás vizsgálatakor érdemes figyelembe venni Gerard Delanty és Chris Rumford következtetéseit is, miszerint az európaiság egy folyamatosan változó elgondolás, egy reflexív folyamat, s így a fogalmat a változás figyelembevételével érdemes megvizsgálni (Göncz 2011: 91–92). Az áttekintett kutatások alapján azt mondhatjuk, hogy az európai identitás sokaknál másodlagos identitásként jelenik meg, beágyazva a nemzeti identitásukba. Gerard Delanty szerint az európai identitás a nemzeti

identitások belső átalakulásának tekinthető, nem pedig külső folyamatnak vagy a nemzeti azonosságtudat elleni törekvésnek. Delanty túlmutat a korábbi meghatározáson, valójában megfordítja: azt állítja, hogy a nemzeti identitás erősen jelen van az európai projektben. Ez azt jelenti, hogy a különböző nemzetek polgárai bátran hangot adnak saját érdekeiknek, de az európaiság tükrében új értelmezésbe helyezik az önmeghatározásukat. A mobilitást kulcsfontosságú elemnek tekinti: minél többet utazott valaki, annál nyitottabb az európai identitásra. Véleménye szerint az értékek összeütközése inkább generációk közötti, mintsem területi, és ezek a törésvonalak elsősorban nem a nemzeti identitásokból fakadnak (Delanty 2014).

Kutatási eredményeim

Két önálló, nagymintást kutatást készítettem két, a nemzetiséget tekintve különböző összetételű közegben.

Az első kutatást 2016 őszén végeztem. A kérdőívben a nemzeti és az európai identitással kapcsolatos kérdésekkel találkozhatott az összesen 120 válaszadó. Ugyanezt a felmérést nemzetközi közegben is elvégeztem 2017 tavaszán; ebben 121-en vettek részt. A kérdések nagy vonalakban a következők voltak: Mennyire kötődik saját nemzetéhez/Európához? Mennyire büszke ezekre? Mennyire tartja magát euroszkeptikusnak? A 2017-ben készített felmérésben a legnagyobb arányban franciák vettek részt (26,6%), őket a skótok követték (21,8%), majd az olaszok (20,6%). A többi kitöltő számos nemzetiséget képviselt: volt közöttük spanyol, brit, litván, német, lengyel, orosz, svéd, ukrán, norvég és finn is. Az itt kapott adatok, válaszok és következtetések azonban – a nagy minta ellenére – nem reprezentatív értékűek, mert a minta összeállításakor nem volt lehetőség az európai társadalom tényleges demográfiai megoszlásának (életkor, származás, lakhely szerinti) leképezésére. A felmérésben megkérdezettek nagy része egyetemista vagy alapszagos diplomával rendelkező személy volt. A továbbiakban a saját eredményeimet ismertetem, néhány ponton összevetve őket a nagyobb adatbázissal dolgozó kutatások eredményeivel.

Magyarország és Európa iránti kötődés

Az Örkény Antal és kollégái által készített – az International Social Survey Programme adatbázisát alapul vevő – felmérésből látható, hogy az EU tagállamai közül Magyarországon az egyik legerősebb az Európához való kötődés. Ez az általam készített felmérésből is kirajzolódott. Európa esetében a válaszadók majdnem 70%-a (pontosan: 69%)

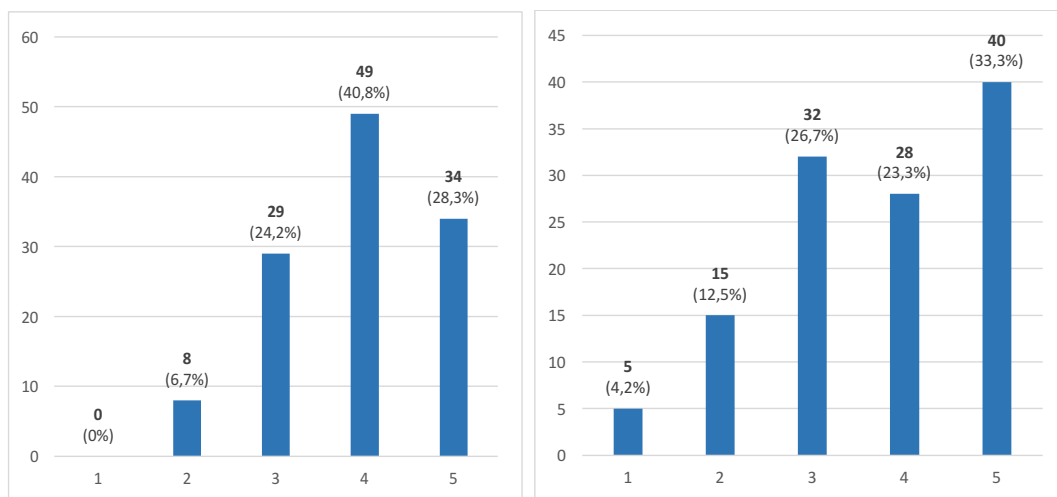
adta meg a 4-es, 5-ös értéket. Az eredmény még európai viszonylatban is jónak számít, ahol ez a szám 66% körüli.

Itt azonban érdemes a magyaroktól kapott eredményt összevetni azzal, hogy milyen értékeket adtak meg a Magyarországhoz való kötődés esetében. Az Európához való kötődés esetében kevesebben jelölték meg a legmagasabb értéket, mint ugyanennél a kérdésnél Magyarországra vonatkoztatva (Magyarország: 33,3%, Európa: 28,3%). Viszont összességében az erős és a nagyon erős (4-es és 5-ös) értéket kevesebben adták meg Magyarország esetében (56,6%), mint Európában (69,1%). Ezen adatok alapján arra következtethetünk, hogy mind Európa, mind Magyarország iránt viszonylag erős kötődés él az emberekben. Bizonyára közrejátszott az eredményben, hogy a résztvevők nagy része fiatal volt, diákközösségből került ki.

1. ábra: Ön szerint milyen erős a(z)

1a) Európához való kötődése? (120 válasz)

1b) Magyarországhoz való kötődése? (120 válasz)

Euroszeptícizmus

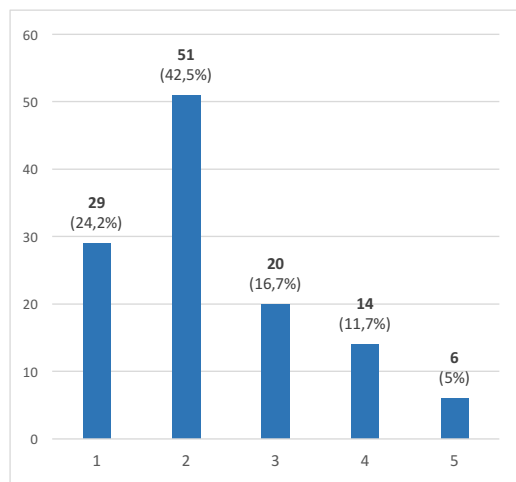
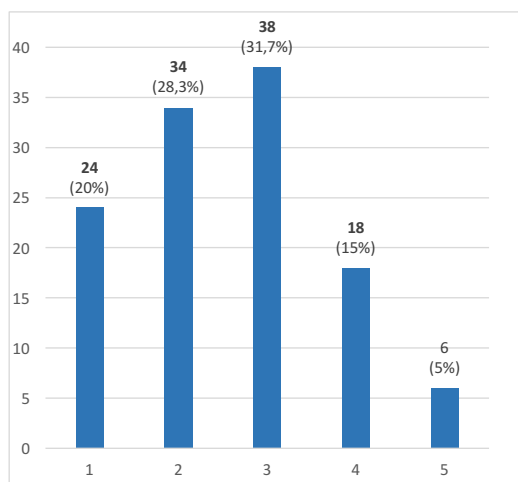
Az euroszeptícizmust vizsgáló kérdésekre a kitöltők 80%-a válaszolt 4-nél alacsonyabb értékkel: a legtöbb válaszadó (31,7%) a 3-as értéket jelölte meg ennél a kérdésnél. A két minta között azonban éppen az euroszeptícizmus kérdésében mutatkozott meg az egyik legnagyobb különbség. Az európai mintában a válaszadók 66,7%-a jelölte meg a két legalacsonyabb (1-es, 2-es) értéket azzal kapcsolatban, hogy mennyire tartja magát euroszeptikusnak (szemben a magyar minta 48,3%-ával). Ebből arra következtethetünk, hogy Magyarország fiataljai euroszeptikusabbnak monda-

tók, mint általában az európai fiatalok. E felmérésből az derül ki, hogy az Európához való kötődés és az euroszkepticizmus között nincs feltétlenül kapcsolat. Valószínű, hogy ez a furcsa ellentmondás azért jelenhetett meg a válaszokban, mert az emberek nem rendelkeznek kiforrott véleménnyel a témában, továbbá az érzékelhető válságok hatására megrendült a bizalmuk az Unióban, nőtt a szkepticizmus, de kötődésük Európához nem változott.

2. ábra: Ön mennyire tartja magát euroszkeptikusnak?

2a) Magyar minta (120 válasz)

2b) Nemzetközi minta (120 válasz)

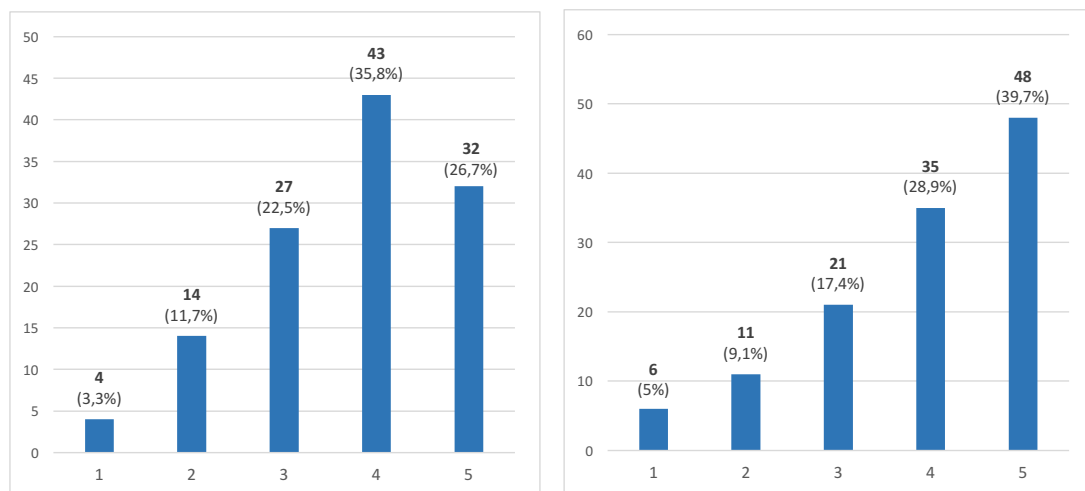
Büszkeség

A saját nemzetiséggel kapcsolatos büszkeségnél Magyarország esetében a legtöbb válaszadó a 4-es értéket adta meg (35,8%), második helyen az 5-ös érték (26,7%) szerepelt, míg a harmadik helyen a „közepes mértékű büszkeség” (22,5%) állt, és a kitöltők 15%-a jelölte meg azt, hogy egyáltalán nem vagy kevéssé büszke saját nemzetiségére. Ez majdhogynem teljesen összevág Örkényék 2013-ban készített kutatásával, ahol a válaszadók 14%-a nem volt büszke a magyarságára. (Ez a szám 2003 és 2013 között a duplájára nőtt.) Ugyanezen felmérés szerint a magyarok 2013-ban a sporteredményeikre, a művészetekre és az irodalomra, illetve a tudományos és technológiai eredményeikre voltak a legbüszkébbek.

3. ábra: Ön mennyire büszke saját nemzetiségére?

3a) Magyar minta (120 válasz)

3b) Nemzetközi minta (121 válasz)

Az európai mintás kutatás válaszadóinak is 14,1%-a jelölte meg az 1-es és a 2-es értéket, ami hasonlít a magyar értékekhez; ám a 4-es és az 5-ös értéket az európai mintában a résztvevők 68,6%-a jelölte meg, míg hazánkban a két legmagasabb értéket valamennyivel kevesebben (62,5%).

A két identitás viszonya

A magyar kutatásból jól látszik, hogy az emberek legnagyobb része nem vél felfedezni kapcsolatot a két identitás között (43,3%). Akik pedig igen, azok szerint erősíti a két fogalom egymást (40%), és csupán az emberek 16,7%-a gondolja úgy, hogy a gyengíti egymást a kétféle kötődés. A másik nagy különbség itt mutatkozott meg: az európai mintában sokkal nagyobb arányban jelölték meg azt, hogy a két kötődés erősíti egymást (64,2%), mint a magyar mintában (40%). Itt megjelenik Michael Bruter és Ronald Inglehart következtetése, miszerint a helyi és a regionális kötődés erősítheti az európai identitást, hisz a külföldi válaszadók majdnem 65%-a ezen az állásponton van.

Zárt és nyitott európai identitás

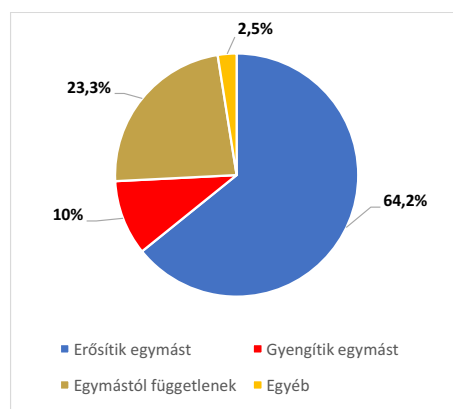
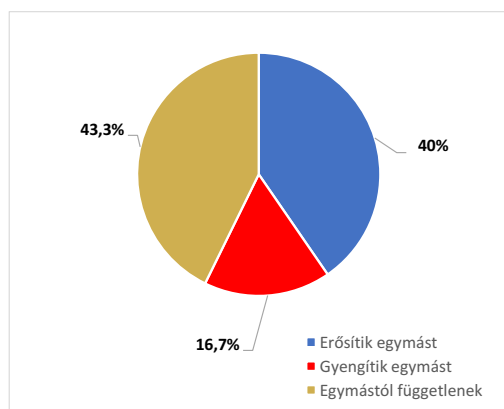
A Thomas Risse által megkülönböztetett nyitott és zárt európai identitások is megjelentek a kutatásomban. Éppen ennél a kérdésnél láthatjuk a másik jelentős differenciát a két minta között: az európai mintás kutatásban a válaszadók 80,7%-a jelölte a nemleges választ, szemben a hazai 66,7%-os aránnyal. Ebből az a következtetés vonható le,

hogy a magyar diákok nagyobb része rendelkezik zárt európai identitással, mint más európai nemzetek fiataljai.

4. ábra: Ön szerint az európai és a nemzeti kötődés erősítik, gyengítik egymást, vagy egymástól függetlenek?

4a) Magyar minta (120 válasz)

4b) Nemzetközi minta (120 válasz)

Mi az első gondolata Európáról?

Volt egy szabadon választható kérdés is, amely így hangzott: Önnek mi az első gondolata, amelyik eszébe jut Európáról? A válaszok között az első helyen szerepelt az Európai Unió, illetve sokan említették a schengeni határokat és a szabad utazást. Ezeket a fogalmakat követte a kultúra, a szabadság, a béke, az EU alapvető értékei, a földraji egység, a haza, ahova tartozik vagy az egység a sokszínűségben. Volt, aki a demokráciát, jogokat, biztonságot és a liberális társadalmat tekintette Európához kötődő fogalomnak. Összevetve a magyar mintás válaszokkal az európaiakat, nem tapasztalunk szignifikáns eltérést. Mindenesetre a mobilitás, amely a szakirodalom – pl. Gerard Delanty (2014) és Göncz Borbála (2013) – szerint az egyik első számú eredménye az EU-nak, az én felmérésemben is megtalálható.

Bürokrácia

Az egyik kérdésem arra vonatkozott, hogy mennyire tartja az Uniót bürokratikus rendszernek. Itt nemzetiségtől függetlenül megmutatkozott, hogy Európa fiataljai bürokratikus rendszernek tartják az EU-t: a 4-es és az 5-ös válaszok aránya együtt elérte a 62%-ot. Itt is visszaköszön Göncz Borbála (2013) egyik megállapítása, miszerint sokak számára az EU bürokratikus rendszer.

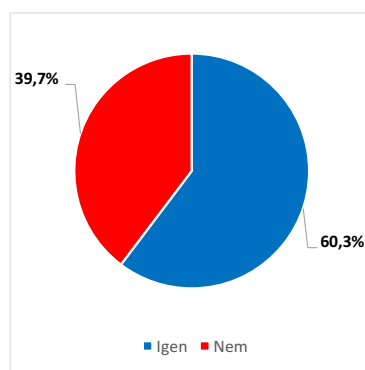
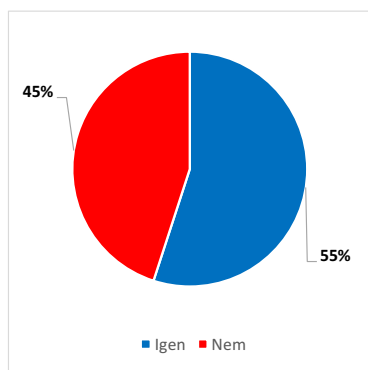
Az európaiság mint másodlagos identitás

Legvégül pedig (az utolsó ábrán) a következő kérdést kutattam: Ön már gondolt úgy az európaiságra, mint másodlagos identitásra? Hazánkban a megkérdezettek több mint fele (55%) gondolt már az európaiságra úgy, mint másodlagos identitásra. Ugyanerre a kérdésre a nemzetközi kutatásban a résztvevők 60,3%-a válaszolt igennel.

5. ábra: Gondolt már az európaiságra, mint másodlagos identitásra?

5a) Magyar minta (120 válasz)

5b) Nemzetközi minta

Következtetés

Európa eszméje az élet számtalan területét áthatja, és a róla szóló számos diskurzus, legyen az negatív vagy pozitív töltetű, mind megerősíti egy közös európai identitás jogos feltételezését. Az európai összetartozás kérdése több mint ezeréves. A téma inkább elméleti, ugyanakkor időszerű, fontos, és egyre inkább gyakorlati jelentőséggel is bír.

A 21. században elértünk egy kritikus ponthoz az európai azonosságtudat történetében. A béke és a jólét eszméje, amely látszólag az európai identitás alapját képezné, a szemünk előtt inog meg. Ma az európai biztonság és béke komoly kihívásokkal néz szembe, amit olyan jelenkori politikai, társadalmi és gazdasági változások keltette konfliktushelyzetek okoznak, melyeket az európai egység láthatóan nem képes kezelni. Manapság a nacionalizmus megerősödésének lehetünk tanúi (elég pl. Katalónia függetlenedési törekvéseire utalnunk), de azt is láthatjuk, hogy az erős nemzeti kiállás – amelyet a brexit is példáz – is komoly ellentéteket hoz a felszínre, valósággá emelve egy mindeddig távoli, valószerűtlen víziónak számító felvetést. Az eltérő álláspontok ugyanakkor – bár látszólag mély ellentmondások feszülnek mögöttük – véleményem szerint valójában csak a felszínen jelentenek valódi konfliktushelyzeteket. Az eltérő kulturális háttérű tagállamo-

kat ugyanis összeköti a közös európai identitás, amely a cikkemben elemzett kutatások határozott eredménye alapján létezik – igazolást adva hipotézisemnek.

A kutatásaim egyértelműen rávilágítottak: az európai identitás nemcsak létezik, de másodlagos identitásként kifejezetten erős. Szerintem ez a két identitástudat hagyományok révén fedt egymást: az európaiságnak fontos elemét képezik a nemzeti identitások.

Az euroszepticismus mégis jelen van, ráadásul magára az EU-ra sokan pusztán a bürokrácia csúcsszerveként tekintenek. Úgy vélem, ennek oka az, hogy az Unió kialakulásával nem járt együtt egy erős identitásformáló szerep. Pontosan a tudatos európai identitássteremtés hiányát – amely mögött az európai identításra oly jellemző erős tagállami érdekérvényesítés áll – vélem felfedezni az előbb említett jelenkori kihívások nehézkes leküzdése mögött. Véleményem szerint egy szilárd európai identitás könnyebbé tenné a globális problémák kezelését, elősegítené a kormányok közötti együttműködést. Az erősebb európai identitás kialakításához az EU-nak nagyobb figyelmet kellene fordítania a már integrált szakterületek mellett a politikai integrációra, törekednie kellene a kulturális, társadalmi értékek egymáshoz való közelítésére – megteremtve így egy hatékonyabb világszintű fellépés lehetőségét.

Fontosnak tartom, hogy büszkék legyünk saját értékeinkre, Európa értékeire, de ne tekintsünk a kétféle identitásunkra versengő fogalmakként. Egy erős Európa kialakítása mindenkinek az érdekét szolgálja. A gazdaságilag, társadalmilag és politikailag is koherensebb egység képes lehet megteremtteni egy olyan Európai Uniót, amely megfelel a polgárok által az EU felé támasztott elvárásoknak.

Úgy vélem, az integráció szempontjából a jövő legfőbb kihívása épp az, vajon képes-e az Európai Unió átlendülni a jelenkor kihívásain. Amennyiben igen, és lehetőség nyílik egy a kihívásokon felülkerekedő, tagállami egységet képező álláspont kialakítására és az integráció megerősítésére, a jövőben joggal tekinthetünk majd az EU-ra szupranacionális szervezetként.

Hivatkozások

Delanty, G. (2014). Post-national. *The European*, <http://en.theeuropean.eu/gerard-delanty/8002-the-europeanization-of-national-identity>. Letöltés időpontja: 2017. 11. 10.

Fligstein, N. (2014). Ugly politics of the crisis. *The European*, <http://en.theeuropean.eu/neil-fligstein/7903-the-future-of-europe-and-the-european-identity>. Letöltés időpontja: 2017. 11. 18.

- Göncz B. (2013). Európai identitás?! *Pro Minoritate*, 22(1), 79–95. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2013/ProMino-1301-05-Goncz.pdf>. Letöltés időpontja: 2017. 11. 03.
- Kollár, B. (2016). Identity patterns in East-Central Europe in a comparative perspective. *Journal of Comparative Politics*, 9(2), 85–98. <http://www.jofcp.org/assets/jcp/JCP-July-2016.pdf>. Letöltés időpontja: 2017. 11. 10.
- Mazower, M. (2016). Trump, Le Pen and the enduring appeal of nationalism. *Financial Times*, 29 April, <https://www.ft.com/content/24e7a462-0d52-11e6-b41f-0beb7e589515#axzz47OLwHsly>. Letöltés időpontja: 2017. 10. 02.
- Risse, T. (2014). Be tenacious and fight! *The European*, <http://www.theeuropean-magazine.com/thomas-risse--3/8146-the-power-of-the-european-identity>. Letöltés időpontja: 2017. 11. 18.

The changing role of the European and national identities

In recent years national identity takes a prominent place in professional approach and in political discourse as well. One of the determinative aspects of our social and political changes is the transformation of national identities in the European Union. Can we really speak of an European identity in relation to an integration which initially existed only in the field of the economy? Various scholars accepted the concept of “multiple identity” as well as the fact that the European identity can be defined as a “secondary identity”. The results of my primary research also confirms the existence of European identity. In addition, my paper tries to reveal the context of the relationship between national and European identity.

Keywords: European identity, national identity, secondary identity, multiple identity